

DIDAKTIKA ČESKÉHO JAZYKA

OKRUHY PRO DOMÁCÍ PŘÍPRAVU S OSNOVOU A STUDIJNÍMI ZDROJI

2. OBECNĚ DIDAKTICKÉ ZÁSADY V HODINÁCH ČESKÉHO JAZYKA

- Vymezení termínu „didaktická zásada“.
- Přehled obecně didaktických zásad a jejich uplatnění v rámci vyučovacích hodin českého jazyka.
- <https://didaktikamj.upol.cz/index.php/didaktika-cj/didakticke-zasady-pri-vyuce-cj>

Vymezení termínu „didaktická zásada“

- **OBECNĚ DIDAKTICKÉ ZÁSADY** jsou požadavky na výběr učiva, jeho uspořádání, způsoby jeho výkladu, systemizování a procvičování, tj. na uplatňování obecných vyučovacích a poznávacích metod.
 - **ZÁSADA PŘIMĚŘENOSTI**
 - Obsah a rozsah učiva i jeho objasňování a osvojování musí odpovídat tělesnému a duševnímu vývoji žáků a vést k jeho dalšímu rozvoji.
 - Je aplikována na rozvržení učiva do ročníku i na hodinovou dotaci předmětů. Tyto skutečnosti jsou definovány v kurikulárních dokumentech.
 - RVP ZV jsou témata, respektive výstupy z nich, rozděleny do období (1. období – 1.-3. ročník, 2. období – 4.-5. ročník, 3. období – 6.-9. ročník), konkrétněji do jednotlivých ročníků, kde jsou rozpracována ve školních vzdělávacích programech jednotlivých škol.
 - Rozsah učiva není specifikován, je však nastíněn prostřednictvím certifikovaných učebnic
 - K otestování zvládnutí minimální úrovně výstupů k jednotlivým tématům jsou v RVP ZV v části Standardy základního vzdělávání RVP ZV připraveny testové úlohy.
 - V obsahové části předmětů bychom měli uplatnit na volbu pojmů, se kterými budou žáci seznámeni (např. česká terminologie × latinská terminologie), na složitost definic (ty mají v učebnicích podobu pouček, které se opírají o konkrétní příklady) i algoritmů (ideální je začínat učivem střední obtížnosti, aby si žáci osvojili celý postup a zároveň aby slova, se kterými pracují, nebyla příliš obtížná).
 - **ZÁSADA POSTUPNOSTI**
 - Vytváření a osvojování poznatků, ale také jejich fixování napomáhá dodržování několika postupů, kterými bychom se měli při efektivním vzdělávání řídit. Postupujeme:
 - od konkrétního k abstraktnímu
 - od známého k neznámému
 - od jednoduchého ke složitějšímu (je třeba si uvědomit, co je základní učivo, tedy to, co by měli zvládnout všichni žáci, být na různé úrovni, a co je učivo rozšiřující)

DIDAKTIKA ČESKÉHO JAZYKA

OKRUHY PRO DOMÁCÍ PŘÍPRAVU S OSNOVOU A STUDIJNÍMI ZDROJI

○ ZÁSADA SOUSTAVNOSTI (SYSTEMATIČNOSTI)

- Zásada systematičnosti je požadavek na to, aby se při výkladu a procvičování učiva volily postupy, které umožňují žákovi logické uspořádávání poznatků a pochopení vztahu mezi nimi, na tom záleží hloubka žakových znalostí i jejich trvalost.
- Postup osvojování poznatků, tedy od vyvození, přes opakování a procvičování až k prověřování a hodnocení. S tímto postupem obvykle pracujeme už při osnování učiva, které je někdy lineární, častěji však cyklické (k učivu se opakovaně vracíme), či spirálovité (k učivu se opakovaně vracíme, ale zvyšujeme jeho obtížnost).
- Žáci v 1. a 2. ročníku často vyžadují obvyklé řazení určitých úkolů i vykonávání naučených činností stejným způsobem.

○ ZÁSADA NÁZORNOSTI

- Zásada názornosti představuje požadavek na zapojení smyslového vnímání do výuky, žáci získávají pozorováním či jiným smyslovým posuzováním konkrétních předmětů a jevů nebo jejich prezentací na obrazech a modelech.
- Vše bychom měli ukazovat, demonstrovat, nejen popisovat.
- Integraci jakýchkoli pomůcek do vyučování je třeba vždy důkladně promyslet, protože jejich využívání je organizačně a časově náročné (ať už při přípravě, práci samotné či jejich úklidu).
- Měli bychom být také zvažovat jejich počet v jedné vyučovací hodině, neboť velké množství pomůcek může třístit pozornost žáků, způsobovat jejich přehlcenost a přemotivovanost.
- Pokud budou žáci s pomůckami v hodině pracovat, pak je vhodné zařadit jednu, maximální dvě.
 - V českém jazyce využíváme kromě pomůcek také barevné značení, názorná schémata a obrázky (např. pro aktivizaci slovní zásoby), názorně demonstrujeme procesy (např. spojování vět v souvětí pomocí 2 karet s větami a spojkou), ukazovat animace a přehráváme videoukázky.

○ ZÁSADA AKTIVNOSTI

- Zásada aktivity souvisí s žakovou motivací k učení, proto by měl být aktivně zapojen do všech fází poznávacího procesu.
- Aktivizování žáka podporuje také zaujetí učitele pro daný předmět nebo zvolené metody a formy práce (např. skupinová práce, práce ve dvojicích, zapojení aktivizačních metod, badatelsky orientovaná výuka, problémové učení, projektová výuka, integrovaná tematická výuka, zážitková pedagogika atd.).

DIDAKTIKA ČESKÉHO JAZYKA

OKRUHY PRO DOMÁCÍ PŘÍPRAVU S OSNOVOU A STUDIJNÍMI ZDROJI

- **ZÁSADA UVĚDOMĚLOSTI**
 - Zásada uvědomělosti je požadavek na to, aby žáci probírané učivo pochopili a dovedli jej používat v praxi.
- **ZÁSADA SPOJENÍ TEORIE S PRAXÍ**
 - Zásada spojení teorie s praxí souvisí s tím, co se žák ve škole naučí aby dokázal využít v praktickém životě, aby byla posílena smysluplnost vzdělávání. To souvisí s motivovaností žáků poznatky získávat.
 - Neučíme se pro školu, ale pro život, proto je potřeba veškeré poznatky, které ve škole získáme, spojovat s jejich využitím v praktickém životě, čímž je posílena smysluplnost vzdělávání.
 - Smysluplnost vzdělávání se odráží v motivovanosti žáků poznatky získávat.
- **ZÁSADA VĚDECKOSTI**
 - Zásada vědeckosti souvisí s tím co by měl učitel mít, jeho poznatky aby byli aktuální a uplatitelné v běžném životě. Aby dokázal volit nejlepší didaktické prostředky, se kterými bude s žáky pracovat, aby dokázal předat informace adekvátní formou.
 - Učitel by měl neustále sledovat změny ve svém oboru, aby jeho poznatky byly aktuální a uplatnitelné v běžném životě.
 - Učitel by měl mít ale přehled také v oblasti didaktických věd, aby dokázal volit ty nejlepší didaktické prostředky, kterými bude s žáky pracovat.
 - Učitel by měl být opravdovým odborníkem v oborech, aby informace ze svého vědního oboru dokázal předat žákům adekvátní formou.
- **ZÁSADA TRVALOSTI**
 - Uplatnění závisí na všech předešlých zásadách, na aktivitě žáka, na jeho motivovanosti pro osvojení učiva, na tom, zda učivo pochopil a na míře samostatnosti, kterou mohl při osvojování poznatku projevit atd.
 - Aby byly poznatky uchovány v paměti déle, je nutné je opakovat.
 - Při opakování učiva je třeba volit různorodé činnosti, aby bylo opakování efektivní.
 - Důležité je také postupně navyšovat obtížnost, aby měl žák stále pocit, že se někam posouvá.
 - Kvalitnější zapamatování můžeme podpořit prací s chybou, při níž se žák pokouší o autokorekci, čímž se prohlubuje logické myšlení a vytváří se lepší představu o poznatcích.
 - Podporuje ho také samostatná práce, při které se žák přesvědčuje o tom, do jaké míry už učivo zvládá bez pomoci (domácí úkoly, čtení zadání).

DIDAKTIKA ČESKÉHO JAZYKA

OKRUHY PRO DOMÁCÍ PŘÍPRAVU S OSNOVOU A STUDIJNÍMI ZDROJI

- **ZÁSADA INDIVIDUÁLNÍHO PŘÍSTUPU K ŽÁKŮM**
 - Zásada individuálního přístupu k žákům nevyžadují jen žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, individuálně bychom měli přistupovat ke všem žákům, a to ve všech fázích vyučovacího procesu.
- **ZÁSADA KOMPLEXNÍHO ROZVOJE ŽÁKOVY OSOBNOSTI**
 - Potřeba komplexního rozvoje by se měla týkat všech složek osobnosti žáka (tedy oblasti poznávací, afektivní a psychomotorické) a všech stránek inteligence (tedy inteligence jazykové, matematicko-logické, vizuální, hudební, interpersonální, intrapersonální a fyzické).
 - Komplexnost práce učitele se odráží ve všech složkách výchovy (rozumové, mravní, estetické, pracovní i tělesné).
- **ZÁSADA ZPĚTNÉ VAZBY A HODNOCENÍ**
 - Každý výkon by měl být hodnocen (hodnocením však není myšlena pouhá klasifikace, která je jen jednou z forem hodnocení).
 - Hodnocení poskytuje informaci o úrovni dosažených vědomostí, dovedností a návyků, o jejich kvalitě i kvantitě, a tím předurčuje další vývoj výchovně vzdělávacího procesu, je tedy nástrojem, který pomáhá řídit a zefektivňovat výchovně vzdělávací proces.
 - Hodnocení má také funkci selekční a diagnostickou, neboť pomáhá odhalovat vznikající problémy, čímž umožňuje jejich včasné řešení.
 - Při hodnocení žáků je důležitá objektivita, ale do značné míry zohledňujeme také individualitu žáků.
 - Hodnocení by mělo žáka aktivizovat k další práci, proto by mělo vyznívat spíše pozitivně a konstruktivně.
 - Didaktickým zásadám se v 17. století věnoval také významný český reformní pedagog **Jan Amos Komenský**.